

TÜRKİYENİN YARIM MİLYONDA BİR (2mm.) YENİ HARTASI MÜNASEBETİYLE

Türk Coğrafya Kurumunun teşebbüsüyle Harta Genel Müdürlüğünün epiyi zamandır üzerinde çalıştığı 1: 500 000 mikyasında 21 haftadan ibaret harta bu yılın yaz başlarında yayın sahasına çıkmıştır.

Bilindiği gibi bir hartanın karakteristiklerini *iskala* yani mikyasa (échelle, Scale, Massstab), *projeksiyon sistemi* (izdüşüm), bu düzlem perde üzerine aksettirilen *coğrafi malzeme* (muhteva) ve nihayet hartanın *estetik* ve *lojik* tarafları teşkil ettiğine göre bu dört noktadan yeni hartanın özelliklerini araşturalım.

1. Bir defa bu iskaladaki hartalar, kaynak teşkil eden büyük ıskalalı (1: 25 000, 1: 10 000 ...) *topografya hartaları* gibi birinci mertebeden *konkret* (somut) *hartalar* olmayıp yeryüzü eşya ve şekillerinin büzülmüş, elenmiş, ve basitleştirilmiş tarzıyla ikinci mertebeden *abstrakt* (soyut) *coğrafya* veya *kara hartalarıdır*. Bu itibarla bu yeni harta herkesin faydalanmasına arzedilmiş memleketimizin tamamını birden gösteren şimdiye kadar yayınlanmış *en büyük ıskalalı* icmalî bir hartadır.

2. Harta yapısının ince matematik çatısını teşkil eden koordinat sistemine daha doğrusu *harta ağına* (réseau de la carte, map network, Kartennetz) yani projeksiyon sistemine gelince birinci Cihan harbinden sonra bazı ilerlemiş devletler nezdinde son derece önem kazanmış olan ve 1933 senesindenberi bizde de tatbik edilmekte bulunun *Gauss-Krüger meridyen şeritleri projeksiyonu* adındaki sisteme göre yapılmıştır. Bu hartada 3'er derecelik meridyen dilimleri, (1: 1 000 000 mikyasındaki *Türkiye bava yolları* hartasında olduğu gibi başlangıç meridyeni Ayasofyadan geçirilmiş olmayıp milletler arası başlangıç meridyeni olan Greenwich alınmıştır) memleketimizde doğu-batı doğrultusunda 7 takımdan müteşekkil şeritler (45°-42°, 42°-39°, 39°-36°, 36°-33°, 33°-30°, 30°-27°, 27°-24°) ve kuzey-güney doğrultusunda da her şerit tekrar üçe (42°-40°, 40°-38°, 38°-36°) bölünerek hepsi 21 haftadan ibaret *eşit açılı* veya *konform* elipsoid trapezleri vücuda getirilmiştir (koordinatlar hartanın her yerinde birbirini dikey olarak keserler). Bu suretle paraleller doğrultusunda uzanmış olan memleketimizin doğu-batı kenar kısımlarında şekil bozulması minimum'a indirilmiş ve müteakıp paftaların yekdiğeriyle iltisakı az çok tam bir surette sağlanmıştır. Hartanın ortası koordinatları 39° kuzey enlemini ve 34,5° doğu boylamını havi (Kayseri paftasında Hacibektaş ile Mucur arasında *Kargın* veya *Çiğdem* köyle-

rine aşağı yukarı 2,5 km. uzaklıkta) bir noktadır. Buradan geçen paralel ve meridyenin harta üzerinde uzunlukları: 3^m,64 ile 1^m,34 tür.

3 ve 4. Zaten hiç bit vakit tabiatın sadık aynası alamıyan harta düzlemi üzerine dökülecek coğrafi malzemenin miktar ve keyfiyeti ıskalasına göre değişir. Bir defa mikyas küçüldükçe hartanın *özel* karakteri yavaş yavaş ortadan kalkarak *genel* bir tipe doğru gider. Birinci veya ikinci el orijinallerinden yapılmış hartalar ilk önce ıskalasının küçülmesiyle *yer darlığı*, *açık* ve *okunaklı* olmak zarureti yüzünden bir takım *genelleştirme* işine uğrar: coğrafi eşya, olay ve olgular *basitleştirilme* ve *küçültme* işiyle beraber bunlardan teferruata ait olanlar kıymetlerine ve maksada göre bir *elemeye* tâbi tutulur. Bundan başka koordinat ağını çizdikten sonra bu eşyayı *yerli yerine koymak* ve muhteva bakımından *hartanın içini doldurmak* ta bir iştir. Kaldı ki kartoğrafya *ilim* ile *sanat* arasında ortalama bir durumda bulunur. İsrifat, meleke (pratik) ve terbiye hartacılıkta büyük rol oynar. O halde ki hartayı *indirgeme* (réduction) işi pantograf veya fotoğraf âleti ile küçültme gibi *objektif* bir iş olmayıp kartografin kabiliyet ve bilgisine göre az çok iyi başarılmış *subjektif* bir ameliyedir. Kısaca belirtmek istediğimiz bu ışık altında yeni hartanın muhteva bakımından özelliklerini bir sistem dahilinde tetkik edelim.

a. *Atmosfer olayları (klimatoloji)*. Harta üzerine - atmosferin en alt katı da dahil olmak üzere - mücerret (soyut) yeryüzü daha doğrusu *yeryüzeyi* olayları ve sebepleri dökülmeyip bu düzlem üzerine bunların az çok sabit tesir ve neticeleri tersip edildiğine göre, meselâ, ortalama sıcaklığın pek *düşük* (sıfır altı) ve *yüksek* bulunduğu yerlerde biri *daimî karlar* (Van, paftasında: Suphan dağı ve *buzullar* (Van paftasında *Ağrı dağ*) gibi *fizikî olaylar* (şekiller) diğeri sığ tuzlu su kıyılarında (Ayvalık paftasında: Çamaltı) buharlaşmanın fazla olması yüzünden *tuzlalar şekli*nde *beseri izler* göze çarpmaktadır. Yalnız memleketimizde *daimî karların* alt sınırları 4000^m yükselti olarak kabul edilmiştir. *Erciyaş dağının* tepesine (3916^m), bu yükselti civarında olduğu ve üzerinde embriyon halinde buzul bulunduğu halde, bu gibi işaretler konulmamıştır. Bundan başka kuzey- doğu Anadolunun yüksek dağlarında karların ortalama alt sınırını (daimî karların alt sınırı Kuzey Anadoluda nemli rüzgarlara bakan aklanlarda 3000 ile 3200^m. arasında ve daha kurak olan İç Anadoluda belki 3500^m etrafında olduğu zannedilmektedir) aşan dağ tepeleri vardır, bunlar da işaretlenmemiştir. Bir de memleketimizde tuzla olarak gösterilmesi lâzım gelen bir çok yerler (meselâ Tuz gölü kıyıları) bulunmaktadır, işaretlenmemiştir.

Yine iklimin sıcaklık ve bilhassa yağış elemanları hakkında bize doğru bir fikir verebilecek olan *bitki örtüsünden* (step, maki, orman..) hartada eser yoktur. Şimdiye kadar yapılan hartalarda memleketimizin, hiç olmasa, ormanlık sahaları gösteriliyordu. Belki yeni hartada hipsometrik renk sisteminin koyu olması buna mani olmuş ve belki bilinerek bırakılmıştır.

b. *Hidrografya*. İnternasyonal harta işaretlerine uygun olarak, lojik bir tarzda yalnız yüksek dağlardaki kar sahaları *beyaz* ve buzullar beyaz zemin üzerinde *mavi kesik yükselti* eyrileri ile gösterilmekle kalmamış bütün tatlı ve tuzlu sular mavi renk ile işaretlenmiştir (deniz, göl, bataklık, akarsu, maden suyu, kaplıca...), hatta deniz ve göl kıyı çizgilerine de bu renk tatbik edilmiştir.

Deniz kıyıları ile akarsu ağları (şebeke) kara hartalarının iskeletini teşkil ettiklerinden bu hartada bunlar büyük bir itina ile indirgenmiş, hatta kurak sahalarda (Orta Anadolu, Suriye çölü...) geçici akar sulara bile yer verilmiştir (kesik mavi çizgiler). Ulaşım bakımından yağışlı veya karların eridikleri mevsimlerde kabarmaları yüzünden gösterdikleri engel göz önünde tutularak pek eskidenberi *bataklık, sazlık, kamislik* gibi yerlere ehemmiyet veriliyordu. Yeni hartada bunlar için *dört* ayrı işaret konulmuştur. Çevrelerinin oynak durumlarını gösteren işaretlere varıncıya kadar karalardaki durgun sulara önem verilmiş olduğuna göre gönül isterdi ki memleketimizin tuzlu gölleri tatlı suyu havi göllerden ayrı işaretlerle (meselâ eflatûn renkte) gösterilmiş olsun!

c. *Morfografya*. Orijinalleri büyük mikyaslı askeri topografya hartaları olduğu için bu yeni hartanın muhteva temelini üç boyutlu şekilleri gösteren *morfografya* yani yeryüzü şekillerini tersim eden kısım teşkil etmektedir. İskalanın müsaadesi nispetinde burada memleketimizin bariz vasfı olan çeşitli ve değişik reliefe çok önem verilmiştir. Bir defa *kat* veya *yükselti eğrileri* (isohypse) 100, 250, 500, 750, 1000, 1250, 1500, 2000, 2500, 3000^m... seviyelerden geçirilmiş oldukları gibi, *toprağın rengine* az çok uygun olmak üzere, internasyonal mil-yonde bir Cihan hartasında görülen ve açık renkten başlayarak gittikçe koyulaşan, açık kahve renginden koyu kahve rengine kadar en tatlı ve modern renk sistemi seçilmiş, bu suretle avarız sanki canlandırılmıştır. Yukarıda söylendiği gibi yüksek dağların karlı veya buzullu tepeleri işaret edilmiştir. *Dağlar* ile *tepelerin* adları ayrı puntolu harflerle yazılmış, Ulu dağ (2543^m), Şavval tepesi (3348^m) gibi tepelerin kotları (rakım) daha doğru olarak geçirilmiştir.

Hartada ormanlar işaret edilmediklerine göre 0-100 ve 100-250^m kat eğrileri araları beyaz bırakılacağı yerde *açık yeşil* ve *nefti* renklerle boyanmış olsaydı bir çok bölgelerde alçak ovalar yeşil örtülü çayırlar ve tarlalar ile kaplanmış olacaklarından aceba bu manzara daha lojik ve göze daha hoş görünmiyecek mi idi?.

ç. *Beşerî ve iktisadî coğrafya*. Biyocoğrafyadan bitki örtüsünü kaldırılmış olmasına mukabil hartanın morfografyadan sonra ağırlık merkezini insanın yeryüzünde bıraktığı izler teşkil etmektedir.

a. *Yerleşme yerleri*. Bir defa yerleşme yerleri (şehir, kasaba, köy, yayla...) sekiz derece üzerine işaretlenmiştir. Yeni nüfus istatistiklerine uygun olarak bunları tertiplemek ve yerlerine koymak haylıca zaman ve emek sarfını icap ettirdiğini gösterir. Sık nüfuslu yerler müstesna harta içine - mahalleleri hariç - hemen bütün

köylerimiz girmektedir, Orta Anadolu'nun kurak ve Doğu Anadolu'nun yüksek dağlık yerlerinde olduğu gibi seyrek nüfuslu sahalarda *çiftliklere* ve *komlara* bile yer verilmiştir. Dikkat edildiği takdirde harta okumaya alışkın olanlar için küçük yerleşme konumlarının topografik durumlarını bile, aşağı yukarı, tespit etmek mümkündür. Pek eski medeniyetlerin yatağı olan memleketimizde arkeologları ve tarihçileri ilgilendiren üç kırmızı nokta ile işaretlenmiş *barabe* yerleri (şehir, mabet, anıt..) de işaretlenmiştir.

β. *İdarî coğrafyaya* da gereken ehemmiyet verilmiştir. *İl, ilçe, bucak, köy* merkezlerinin yazı şekilleri ayrıdır. Tabiatıyla bu taksimatın yerleşme yerlerinin nüfus sayısı ile tam bir uygunluğu yoktur: meselâ İstanbul civarında nüfusu 1000 den fazla olan köyler bulunduğu gibi, Doğu Anadolu illerinde görüldüğü üzere, 1000 kişiden az nüfuslu *ilceler* pek çoktur.

γ. *Ulaşım*. Yollar gerek iktisadî gerek askerî coğrafya bakımından pek eskidenberi üzerinde durulmuş, yol ve memleket tasviri (el mesâlik ve el memâlik) mevzî coğrafyanın temelini teşkil etmiştir. Hartacılığın eski ananesine sadık kalındığı bu yeni hartada da görülmektedir. Burada *Demiryolları, kara yolları ve havâî nakliyat* ta dahil olmak üzere *11 işaret* seçilmiştir. *İstasyon, köprü* ve *tünel* işaretleri ile bu gün *işlemekte* olan *demiryolları, yapılmakta* bulunan *demiryolları*, *vapılması düşünülen demiryolları, dekoviller* (dar hatlı demiryolları) hatta maden ocaklarındaki *kablolar* (havâî nakliyat hatlarına) varıncaya kadar makine ile işleyen nakil vasıtaları gösterilmiş olduğu gibi *asfalt, şose, araba yolu, adı yol* (ham yol), *patika* gibi üzerlerinde kamyon, araba, kağrı, hayvan ile veya *yaya* olarak gidilebilen bütün yollar çizilmiş, yapılmakta olan şoseler de ayrıca işaret edilmiştir. Bundan başka *kara yolu köprüleri*'nin, bekçili ve bekçisiz *deniz fenerlerinin* yerleri de gösterilmiştir. Ayrıca yazı kısaltmalarında *geçit, boğaz, tünel, iskele, telsiz istasyonları* gibi ulaşım noktaları da işaretlenmiştir.

Yine iktisadî coğrafya bakımından bilhassa sulama işlerinde büyük ehemmiyeti haiz olan *kanallar* ile akar suları yatakları içine alan *setler, işlemiş* veya bugün *işlemekte* olan *maden ocakları* ve, yukarıda söylenildiği gibi, *maden suyu* ve *kaplıcaların* yerleri gösterilmiştir. *Telgraf hatları, posta merkezleri* v.s. gibi fikir ulaşım vasıtalarının yerlerini göstermek gibi bazı düşünceler akla gelebilir. Zaten idarî taksimat sınırları gibi oynak bir durumda bulunan bu nevi coğrafî bilgiler için yükünü fazlasıyla almış olan bu yeni hartada yer yoktur. Bundan başka eski, yeni *han* ve *konak* yerleri, büyük *mubarebe meydanları* gibi teferruat ile hartayı doldurmak ta açıklığı ve okunaklığı bozacağından yerinde olmasa gerektir.

Hulâsa 1: 500 000 mikyasındaki harta gerek matematik çatısı gerek akarsu ağı ve deniz kıyıları çizgisinden ibaret iskeleti gerek morfoğrafya temeli bakımından bizde eşi bulunmıyan bir hartadır. Bazı noksanlarına rağmen hem fizikî hem de beşerî ve iktisadî coğrafya noktasından mühim olanlar bu perde üzerine sadık bir şekilde dökülmüş, bu yeni harta *doğruluk, güzellik* ve *abenk* itibarıyla, maddî ve manevî vasaitsizliğe rağmen, bizde pek iyi başarılmış bir eserdir.